Typology of Child-Related Policies in Iran

Maryam Sha'ban[1]

Abstract

This research was aimed at "the typology of child-related policies in Iran." After defining the sensitive concepts of the research, they were identified by the exploratory methodology of policy making, and then we analyzed the qualitative content analysis method. Findings and results show that child-related policymaking in Iran can be summarized in three phases of typology, respectively, which include domestic policy-making, include: 1. Sovereignty; 2. Government policy making; 3. Bureaucratic policy making (bureaucratic institutions); 4. Civil society (NGOs and charities), as well as policy making Foreigners included two cases: 1. The policies of the international community; 2. The policies of the Islamic world. As a result, child-related policies are widespread and broad in Iran, covering a wide range of aspects of children's lives.

Keyword

Child, Politics, Typology, Global Society and the Islamic World, Iranian Society

Please cite this article as: Sha'ban M. Typology of Child-Related Policies in Iran. Child Rights J 2020; 2(5): 43-71.

1. Chairperson of Sociology of Childhood Department at Tehran University, Tehran, Iran. Email: m.shaban@ut.ac.ir

Original Article Received: 1 Jun 2019 Accepted: 30 Oct 2019

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

گونه‌شناسی سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران

مریم شعبان[۱]

چکیده

در پژوهش حاضر، به دنبال «گونه‌شناسی سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران» بودیم. در این راستا، بعد از تعریف مفاهیم حساس پژوهش با رویه اکتشافی سیاستگذاری‌ها شناسایی شدند، سپس با روش تحلیل محتوای کیفی به گونه‌شناسی آن‌ها پرداختیم. یافته‌ها و نتایج نشان می‌دهند که سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران را می‌توان در سه مرحله گونه‌شناسی تدقیق نمود که به ترتیب، سیاستگذاری‌های داخلی شامل چهار مورد: ۱ـ سیاستگذاری‌های حاکمیتی؛ ۲ـ سیاستگذاری‌های دولتی؛ ۳ـ سیاستگذاری‌های دیوانسالارانه (نهادهای بوروکراتیک)؛ ۴ـ جامعه مدنی (سمن‌ها (NGO) و خیریه‌ها) هستند. سیاستگذاری‌های خارجی نیز شامل دو مورد: ۱ـ سیاستگذاری‌های جامعه جهانی؛ ۲ـ سیاستگذاری‌های جهان اسلام می‌باشند. در نتیجه باید گفت که سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران، بسیار وسیع و گسترده هستند که مجموعه وسیعی از ابعاد زندگی کودکان را مورد توجه و حمایت قرار می‌دهند.

واژگان کلیدی

کودک، سیاستگذاری حکومتی، سیاستگذاری دولتی، جامعه جهانی، جهان اسلام

---

۱. مدیرگروه جامعه‌شناسی کودکی در مرکز مطالعات و تحقیقات زنان دانشگاه تهران، تهران، ایران.
Email: M.shaban@ut.ac.ir

نوع مقاله: پژوهشی **تاریخ دریافت مقاله:** ۱۳۹۸/۳/۱۱ **تاریخ پذیرش مقاله:** ۱۳۹۸/۸/۸

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

مقدمه

کودکی از نظر متخصصان رشته‌های مختلف علمی از جمله جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، تعلیم و تربیت و... یکی از مهم‌ترین دوران‌های زندگی بشر است؛ در این دوران است که مبناهای شخصیتی، روحی و حتی جسمی شکل می‌گیرند و از آن پس، در کل دوران زندگی انسان اثرگذار می‌باشند. این موضوع همواره در جوامع مختلف، به خصوص جوامع توسعه‌یافته مورد تأکید بوده است، زیرا انسان در دوران کودکی شکل می‌گیرد. بنابراین نحوه تربیت و تجربه‌های کودک برای بقیه سال‌های زندگی‌اش و گروه‌هایی که در آن‌ها عضو است و همچنین برای جامعه بسیار مهم و تعین‌کننده است، زیرا کودکان، نسل آینده هر جامعه‌ای هستند و چگونگی یک جامعه را در آینده مشخص می‌کنند. بنابراین سیاستگذاری‌های مختلفی که در رابطه با کودکان و برای آن‌ها تدوین می‌شوند، بسیار مهم بوده و شناسایی و تحلیل تخصصی آن‌ها علاوه بر این‌که منجر به شناخت وضعیت کودکان در جامعه می‌شود، بلکه به بهبود وضعیت سیاستگذاری‌ها و سپس به کودکان و همچنین ارتقای وضعیت جامعه کمک می‌کند.

در هر جامعه‌ای با وضعیت بهنجار، کودکان در خانواده و در کنار اعضای خانواده پرورش می‌یابند. چنین وضعیتی رفاه و بهروزی کودکان را نشان می‌دهد. در این راستا در همه جوامع، سیاست نخستین قدرت مسلط برای حمایت از کودکان، حمایت همه جانبه از نهاد خانواده است، اما حفظ و تداوم وضعیت بهنجار خانواده برای همگان وجود ندارد و این به دلایل ارادی و غیر ارادی مختلفی صورت می‌پذیرد. از جمله فوت والدین و بی‌سرپرست‌شدن کودکان و یا رهاشدگی و سوءاستفاده از کودکان در محیط خانواده و... (۱)، در چنین شرایطی است که قدرت مسلط در هر جامعه‌ای، سیاست مرحله دوم خود را برای حمایت مستقیم از کودکان، نمایان می‌سازند که در قالب برنامه‌های مختلفی تدوین و اجرا می‌شوند.

در جامعه ایران، سیاستگذاری‌های زیادی در رابطه با کودکان وجود دارند که توسط مراجع قدرت مختلف به عنوان سیاستگذاران، طراحی و اجرا شده و می‌شوند، اما در یک دهه اخیر با افزایش سیاستگذاری‌های مرتبط با کودکان و پراکندگی این سیاستگذاری‌ها

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

و سیاستگذاران آن‌ها، شناخت منسجم و دقیقی از آن‌ها وجود ندارد، حتی سیاستگذاران، سیاست‌پژوهان و کسانی که به دنبال شناختی شفاف از این سیاستگذاری‌ها هستند، اغلب نسبت به حجم وسیع آن‌ها دچار سردرگمی می‌شوند. در پژوهش حاضر به دنبال گونه‌شناسی سیاستگذاری‌های مرتبط با حوزه کودک در ایران هستیم.

اهداف و پرسش‌های پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر، شناسایی سیاستگذاری‌های موجود مرتبط با کودک در ایران و گونه‌شناسی این سیاستگذاری‌ها است. بنابراین پرسش‌های پژوهش عبارتند از:

ـ گونه‌های مختلف سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران کدامند؟

ـ مبنای دسته‌بندی سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران چیست؟

مبانی تجربی و مفهومی پژوهش

در رابطه با سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران، پژوهش‌های زیادی انجام نشده، پژوهش‌هایی که در داخل و خارج از ایران انجام شده‌اند، اغلب متمرکز بر برنامه‌های پیشگیری، مداخله و درمان آسیب‌های کودکان هستند. به همین دلیل، پژوهش‌های مرتبط با سیاستگذاری‌های کودکان در جامعه ایران، معمولاً با نگاه آسیب شناسی در حوزه‌های مختلف جامعه‌شناسی، حقوق، مددکاری اجتماعی، روان‌شناسی و... انجام شده‌اند، اما جستجوی پژوهشگر برای یافتن پژوهشی که بر مطالعه «سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران» و یا گونه‌شناسی آن‌ها متمرکز باشد، بی‌نتیجه ماند. بنابراین در این پژوهش به دنبال گونه‌شناسی سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران هستیم.

اصلی‌ترین مفاهیم پژوهش عبارتند از «کودک» و «سیاستگذاری» که به ارائه فضای مفهومی و تعریف پژوهش حاضر از آن‌ها می‌پردازیم. ارائه تعریف مفاهیم مذکور، پژوهشگران را در جریان پژوهش راهنمایی می‌کنند.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

۱ـ کودک

«هر جامعه‌ای تناسب با زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی خود کودک و بازه سنی کودکی را تعریف می‌کند. بر اساس زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه ایران، از جمله دین اسلام و آیین تشیع، قوانین و مقررات مسلط و عرف اجتماعی قالب از زمان تشکیل نطفه، فرد به عنوان یک انسان، شناخته شده و تا قبل از ۱۸ سالگی تمام قمری همچنان در بازی کودکی قرار داشته و به عنوان یک کودک در برابر بزرگسالان و به عنوان دیگری آن‌ها تعریف می‌شود. بازه سنی کودکی شامل مقطع کودکی و نوجوانی می‌شود که در مجموع بر اساس زمینه‌های دینی، عرفی و قانونی، هر دوی این مقاطع به عنوان کودکی (مفهوم کلان) تعریف می‌شوند» (۱). بنابراین در این پژوهش کودک، هر فرد انسانی اعم از دختر یا پسر از زمان تشکیل نطفه تا قبل از ۱۸ سالگی تمام قمری است.

۲ـ سیاستگذاری

در پژوهش حاضر، سیاستگذاری، یعنی «رهنمودها و تدبیرهایی که مراجع قدرت برای تغییر یک وضعیت به کار می‌بندند» (۲) می‌باشد. بنابراین در این پژوهش به همه رهنمودها و تدبیرهایی که مراجع قدرت برای تغییر وضعیت کودکان جامعه در ایران به کار می‌بندند، می‌پردازیم.

روش تحقیق

رویکرد پژوهش حاضر کیفی و روش تحقیق نیز چندگانه با استفاده از روش‌های اکتشاف و تحلیل محتوا می‌باشد. در این راستا، بعد از شناسایی اسناد مرتبط با موضوع و مسأله پژوهش، آن‌ها را مورد مطالعه و بررسی اولیه قرار دادیم و سپس با روش کدگذاری کیفی، آن‌ها را گونه‌بندی نمودیم.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

تجزیه و تحلیل اطلاعات

۱ـ گونه‌شناسی مرحله اول

در این مرحله از پژوهش، پژوهشگر با رویکرد استقرایی ـ اکتشافی به جستجوی سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران پرداخته و در نهایت به مجموعه گسترده‌ای از سیاستگذاری‌ها دست یافت که برخی از آن‌ها مختص جامعه ایران هستند و برخی دیگر سیاستگذاری‌هایی می‌باشند که منشأ آن‌ها خارج از ایران است، اما به دلایل مختلفی که در ادامه مطرح می‌شوند در جامعه ایران اشاعه یافته و مورد اجرا قرار گرفته‌اند. در گونه‌شناسی اولیه، می‌توان سیاستگذاری‌های مرتبط با حوزه کودک در ایران را به دو دسته «سیاستگذاری‌های داخلی» و «سیاستگذاری‌های خارجی» تقسیم نمود. این گونه‌شناسی اولیه در نمودار ۱ به صورت شماتیک ارائه شده است.

۲ـ گونه‌شناسی مرحله دوم

برای تمرکز دقیق‌تر بر سیاستگذاری‌های کلان مرتبط با کودک در ایران که در نمودار پیشین نیز ارائه شد، بر هر یک از این دو گونه متمرکز شدیم و آن‌ها را به صورت جزئی‌تر مورد تحلیل و گونه‌شناسی قرار دادیم. سیاستگذاری‌های داخلی در ایران را با رویکرد اکتشافی شناسایی کرده و همه آن‌ها را در قالب سیاستگذاری‌هایی که دارای «ربط مستقیم و غیر مستقیم» با کودک هستند، در جدول ۱ مطرح نمودیم. لازم به تأکید است که دسته‌بندی جدول ۱ از نتیجه مرور اولیه سیاستگذاری‌های داخلی به دست آمده است. دسته‌بندی مذکور، پیشینی نیست، بلکه به صورت پسینی و بعد از تحلیل و دسته‌بندی اولیه سیاستگذاری‌ها استخراج شده است. در مطالعه قوانین و مقررات تقنینی مرتبط با کودکان در ایران، مجموعه وسیعی از قوانین وجود دارند که در حوزه‌های مختلفی از جمله موارد زیر ارائه شده‌اند: ۱ـ قانون اساسی؛ ۲ـ حقوق مدنی؛ ۳ـ قوانین و مقررات کیفری؛ ۴ـ قوانین و مقررات رفاه و تأمین اجتماعی؛ ۵ـ قوانین و مقررات کار و اشتغال؛ ۶ـ قوانین و مقررات امور فرهنگی و مشارکت‌های اجتماعی؛ ۷ـ قوانین و مقررات آموزشی؛ ۸ـ آرای وحدت رویه‌های صادرشده (۳).

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

علاوه بر قوانین و مقررات تقنینی مرتبط با کودکان در ایران، محقق در جریان تحلیل کلیه اسناد و سیاستگذاری‌های داخلی به تقسیم‌بندی جزئی دست یافت که پیش‌تر در جدول ۱ نیز ذکر شدند. تحلیل اسناد و سیاستگذاری‌ها نشان می‌دهند که برخی از اسناد دارای مفاهیم مرکزی مشابهی هستند گویی که «نظام معنایی» حاکم بر مجموعه‌ای از اسناد، یکسان است. همچنین نقطه مشترک اصلی در بین اسنادی که دارای مفهوم مرکزی مشابه هستند، یکسانی «مرجع قدرت» یا مرجع ارائه‌کننده، تصویب‌کننده و اجراکننده آن‌ها می‌باشد. بنابراین مدل زیر نشان‌دهنده این الگوی کشف‌شده در بین اسناد و سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران است. همچنین نشان می‌دهد که همه اسناد و سیاستگذاری‌های داخلی پیرامون کودک را می‌توان به چهار دسته تقسیم نمود: ۱ـ سیاستگذاری‌های حاکمیتی؛ ۲ـ سیاستگذاری‌های دولتی؛ ۳ـ سیاستگذاری‌های دیوانسالارانه (نهادهای بوروکراتیک)؛ ۴ـ جامعه مدنی (سمن‌ها (NGO) و خیریه‌ها) (نمودار ۲). بنابراین کلیه اسناد و سیاستگذاری‌های داخلی که به صورت مستقیم و غیر مستقیم با کودک در ارتباط هستند، به چهار دسته تقسیم شدند. برای روشنگری بهتر و بیشتر در رابطه با هر یک از این چهار دسته به بررسی تجربی سیاستگذاری‌های تشکیل‌دهنده هر یک می‌پردازیم که ما را به گونه‌شناسی جزئی‌تری نسبت به گونه‌شناسی‌های پیشین می‌رساند.

۳ـ گونه‌شناسی مرحله سوم

۱-۳- سیاستگذاری‌های داخلی: در این مرحله از پژوهش، همه سیاستگذاری‌های داخلی شناسایی و سپس بر اساس تحلیل محتوای کیفی مورد دسته‌بندی اولیه قرار گرفتند. همانطور که قبلاً نیز اشاره شده، سیاستگذاری‌های داخلی شامل چهار مورد حکومتی، دولتی، دیوانسالارانه و مدنی هستند که در ادامه مورد مداقه قرار می‌گیرند.

۱-۱-۳- سیاستگذاری‌های حاکمیتی مرتبط با کودک در ایران: سیاستگذاری‌های حاکمیتی مرتبط با کودکان در ایران، بیانگر قدرت تصمیم‌گیری و اجرایی نهاد حاکمیتی در جامعه ایران است. این موضوع پیرو التزام به امر «ولایت فقیه» است که به

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

عنوان یک اصل اساسی در جامعه ایران بعد از انقلاب اسلامی است، البته بیشترین تصمیم‌ها و نیز اجرای آن‌ها توسط نهاد حاکمیت با محوریت «امر رهبری» یا «ولی فقیه» انجام می‌شوند (جدول ۲).

همانطور که در جدول ۱ و ۲ مربوط به تحلیل سیاستگذاری‌های حاکمیتی نیز مطرح شد، معنای حاکم بر همه این سیاستگذاری‌ها «تربیت کودک مسلمان با روحیه انقلابی و جهادی»، «ترویج کودکی اسلامی ـ شیعی»، «کودک در خانواده» و «عدالت بین نسلی» است. علاوه بر این موارد، باید گفت که در سیاستگذاری‌های حاکمیتی ایران، کودکی به دو دوره اولیه و ثانویه تقسیم شده است و بازه زمانی آن از زمان تشکیل نطفه تا ۱۸ سالگی است که مرحله اولیه کودکی از زمان تشکیل نطفه تا قبل از بلوغ شرعی و مرحله دوم از زمان بلوغ شرعی کودک تا ۱۸ سالگی است. این موضوع به شکل مستقیم در سند حقوق کودک شورای عالی انقلاب فرهنگی نیز مطرح شده است. «ماده ۱: هر فرد غیر بالغ زیر ۱۸ سال، نوجوان هر فرد بالغ زیر ۱۸ سال»، بلوغ شرعی نیز برای دختران ۹ و برای پسران ۱۵ سال تمام قمری است؛ باید توجه داشت که اتخاذ مبنا و تقویم زمانی برای تعیین محدوده سنی کودکی نیز کاملاً مبتنی بر ارزش‌های اسلامی و تقویم قمری است، البته همانند اولویت واژه اسلامی بر ایرانی، در همه سیاستگذاری‌های حاکمیتی، تقویم و مبنای زمانی قمری بر شمسی در اولویت است. بنابراین در سیاستگذاری‌های حاکمیتی ایران، محدوده کودکی دربرگیرنده اقشار کودک و نوجوان است. علاوه بر این، همه سیاستگذاری‌های حاکمیتی، همگام با قوانین جمهوری اسلامی ایران مطرح شده‌اند، این موضوع هم یکسانی مرجع قدرت هر دو را نشان می‌دهد و هم بیانگر تعلق هر دو حوزه به نظام معنایی «فقه اسلامی ـ شیعی» می‌باشد.

۲-۱-۳- سیاستگذاری‌های دولتی مرتبط با کودک در ایران: علاوه بر سیاست‌های حاکمیتی، ۱۸ مورد از اسناد و سیاستگذاری‌ها وجود دارند که همه آن‌ها توسط سیستم دولتی و کلیه نهادهای وابسته به دولت، مصوب و اجرا شده و می‌شوند (جدول ۳).

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

همانطور که در جدول ۳ بیان شد، ۱۸ سند در عرصه سیاستگذاری‌های دولتی شناسایی شدند. سیر زمانی اسناد نیز نشان می‌دهد که فراوانی اسناد در سال‌های اخیر بیشتر از اوایل پیروزی انقلاب اسلامی است. توزیع پراکندگی اسناد نیز نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر، تعداد اسناد دولتی نسبت به سال‌های قبل، افزایش یافته است.

سیاستگذاری‌های دولتی را می‌توان به دو بخش اصولگرا و اصلاح‌طلب تقسیم کرد، البته در ایران با چنین نظام اجتماعی و فرهنگی با دو نوع نظام معنایی پیرامون کودکی رو به رو هستیم: نخست، کودکی از منظر حاکمیت و دولت اصولگرا که به دلیل همگرایی بیشتر نظام معنایی حاکمیت و دولت اصولگرا، این دو دارای نظام معنایی همسانی هستند که محوریت برنامه‌ها و سیاستگذاری‌های آن‌ها در رابطه با کودکی، مبتنی بر ارزش‌های دینی ـ اسلامی، ارزش‌های انقلاب اسلامی و دفاع مقدس است. رویه حاکم بر نظام معنایی سیاستگذاری‌های حاکمیتی و دولت اصولگرا «رویه قدسی ـ اسلامی» و «اصالت‌گرای دینی» است که پیرو آن‌ها سیاست‌های اصلی پیرامون کودک شامل «تربیت نسل نو بر اساس ارزش‌های دینی ـ اسلامی»، «پرورش نسل حافظان ارزش‌های انقلاب اسلامی و دفاع مقدس» و «جامعه‌پذیری کودکان صالح» است؛ دوم، کودک از منظر دولت اصلاح‌طلب که با تأکید بر: ۱ـ کاهش تنش با جوامع آمریکایی و اروپایی؛ ۲ـ کم‌رنگ‌کردن دوگانه‌های شرق و غرب و آمریکا و ایران؛ ۳ـ بازبینی و تغییر در اصول انقلاب اسلامی و حکومت اسلامی از جمله سیاست دینی و ولایت فقیه؛ ۴ـ توسعه و پیشرفت ایران با تمرکز بر توسعه اقتصادی؛ ۵ـ تأکید بر حقوق و شهروندی، باعث شدند که روند «افسون‌زدایی»، «عرفی‌شدن»، «لذت‌گرایی» و«فردیت» رو به افزایش نهد. بنابراین توجه به کودکان و نوجوانان به عنوان «سرمایه»های انسانی و «آینده‌سازان» تشدید شد. به دنبال چنین شرایطی توجه به «فردیت کودکان» افزایش یافت. بنابراین در نظام معنایی دولت اصلاح‌طلب، کودکان آینده‌سازان و عاملان توسعه و مدرن‌سازی ایران تعریف می‌شوند.

۳-۱-۳- سیاستگذاری‌های دیوانسالارانه (بوروکراتیک) مرتبط با کودک در ایران: در این بخش از پژوهش به تحلیل سیاستگذاری‌هایی می‌پردازیم که «مرجع قدرت» یا

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

مرجع ارائه‌کننده، تصویب‌کننده و اجراکننده آن‌ها نهادهای بوروکراتیک جامعه ایران هستند. به این معنی که کلیه دستگاه‌های اداری کشور، علاوه بر انجام وظایفی که از طرف حاکمیت و دولت دارند، در چارچوب اختیارات و وظایف خود، به تدوین، تصویب و اجرای اسناد و سیاستگذاری‌هایی پرداخته‌اند که در این بخش از پژوهش، اسناد و سیاستگذاری‌های مذکور، بر اساس رویه‌ای اکتشافی شناسایی شده و سپس در رابطه با موضوع پژوهش و مفهوم کودک با روش تحلیل محتوای کیفی مورد مطالعه و تحلیل قرار می‌گیرند (جدول ۴).

بیشترین فراوانی و تمرکز سیاستگذاری‌های دیوانسالارانه بر مسائل و آسیب‌های کودکان مخصوصاً «کودکان کار و خیابان» است. با توجه به حجم بیشتر سیاستگذاری‌های دیوانسالارانه در مورد مسائل و آسیب‌های مذکور و تداوم این سیاستگذاری‌ها تا سال‌های اخیر، می‌توان استنباط کرد که وضعیت کودکان ایرانی، پیرامون مسائل و آسیب‌های مذکور، همچنان بحرانی باقی مانده است.

۴-۱-۳- جامعه مدنی مرتبط با کودک در ایران: جامعه مدنی به عنوان واسطه میان مردم و قدرت حاکمیتی، نقش بسیار مهمی در جامعه دارد؛ به شکلی که «مطالبات»، «صدای مردمی» و «صدای گروه‌های بی‌صدا و در حاشیه» را به عرصه قدرت انتقال می‌دهند. در دهه‌های اخیر، حاکمیت و جامعه ایران، فضای قابل توجهی را برای مشارکت و فعالیت‌های مدنی در کشور فراهم کرده‌اند. شبکه‌ای گسترده از چند هزار سازمان شبه‌دولتی، بنیادهای دینی و خیریه‌ها، تعاونی‌های روستایی و سازمان‌های غیر دولتی، انجمن‌های تخصصی و... که در شهرها و روستاها مستقر هستند. در این بین، بسیاری از این نهادهای مدنی برای حمایت، رفاه و احقاق حقوق کودکان فعالیت می‌کنند.

سازمان‌های جامعه مدنی، نهادهایی مهم و مسئول در زمینه حقوق کودکان هستند و می‌توانند با کار در حوزه‌هایی که سازمان‌های دولتی امکان رسیدگی به مسائل و مشکلات را ندارند، با آن‌ها همکاری کنند. سازمان‌های جامعه مدنی در مقایسه با نهادهای دولتی، معمولاً دسترسی بیشتری به کودکان آسیب‌پذیر همچون کودکان

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

خیابانی، کودکان آسیب‌دیده از بیماری ایدز، معتاد به مواد مخدر و... دارند. سازمان‌های جامعه مدنی همچنین می‌توانند برنامه‌های نو و آزمایشی را در زمینه کودکان اجرا نموده و در ایجاد و تدوین الگوها و معیارهای تخصصی نوین برای کودکان مؤثر باشند. علاوه بر این، جامعه مدنی در آگاهی اجتماعی پیرامون وضعیت کودکان و حقوق کودکان در جامعه فعالیت می‌کنند که در بهبود کلی وضعیت کودکان اثربخش است.

در عرصه جامعه مدنی، انجمن‌ها نسبت به سایر سازمان‌های مدنی مهم‌تر هستند، زیرا فعالیت آن‌ها تخصصی‌تر و مستمر است، در حالی که سایر نهادها معمولاً جنبه «یاری‌رسانی» دارند و گستره وسیعی از کنشگران را که به عنوان آسیب‌دیده و یا در معرض آسیب شناسایی می‌کنند را پوشش می‌دهند؛ علاوه بر این موارد، خدمات‌رسانی آن‌ها نیز متناسب با موارد و نمونه‌های شناسایی‌شده متنوع است. برای شناخت وضعیت جامعه مدنی مرتبط با کودک، تمرکز بر مطالعه انجمن‌ها راه‌گشاتر است. بنابراین باید گفت که آمار دقیقی از خیریه‌ها و انجمن‌های فعال در زمینه کودک در ایران وجود ندارد، اما به گزارش مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک در ایران ۱۳۹۸ بیش از سه هزار انجمن فعال در زمینه آسیب‌ها و مسائل مربوط به کودکان در سراسر کشور وجود دارند که معمولاً از وزارت کشور، سازمان بهزیستی، ناجا و وزارت ورزش و جوانان مجوز دریافت کرده‌اند و همچنان نیز در حال گسترش هستند. «طبق ماده ۶۶ آیین دادرسی سمن‌ها و ماده ۴۵ قانون حمایت از خانواده، انجمن‌ها اجازه دادخواست احقاق حقوق کودک را دارا می‌باشند و در این رابطه می‌توانند بدون نیاز به تشریفات قوه قضاییه، اعلام شکایت کنند» (۳).

در جدول ۵ آمار انجمن‌های فعال در عرصه کودک در ایران، توسط دبیرخانه مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک ارائه شده‌اند که بر اساس آن، ۳۰۲۲ انجمن در ایران، پیرامون کودک فعالیت می‌کنند که در این بین، تهران با ۳۱۷ و بوشهر با ۱۱ انجمن رتبه اول و آخر را دارند.

۳-۲- سیاستگذاری‌های خارجی: در این مرحله از پژوهش، همه سیاستگذاری‌های خارجی شناسایی و سپس بر اساس تحلیل محتوای کیفی مورد دسته‌بندی اولیه قرار

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

گرفتند. همانطور که قبلاً نیز اشاره شد، سیاستگذاری‌های خارجی شامل دو مورد اصلی جامعه جهانی و جهان اسلام هستند که در ادامه مورد مداقه قرار می‌گیرند.

۱-۲-۳- سیاستگذاری‌های جامعه جهانی در رابطه با کودک (۴): منظور از سیاستگذاری‌های بین‌المللی، کلیه اسناد، مصوبات و سیاست‌های اجرایی هستند که توسط سازمان ملل متحد و سازمان‌های مرتبط و زیرمجموعه‌های آن به عنوان تنها سازمان سیاستگذار در «جامعه جهانی» ارائه می‌شوند. بنابراین در این بخش از پژوهش، ابتدا با رویه اکتشافی به شناسایی اسناد و سیاستگذاری‌های عرصه جامعه جهانی پرداخته‌ایم، سپس آن‌ها را با روش تحلیل محتوای کیفی مورد مداقه و تحلیل قرار دادیم. نتایج تحلیل محتوای کیفی سیاستگذاری‌های جامعه جهانی در رابطه با کودک را می‌توان در چهار بخش مجزا گزارش نمود که مهم‌ترین آن‌ها در رابطه با کودکان «کنوانسیون حقوق کودک و پرتکل‌های الحاقی آن» است (۵) و مفهوم محوری همه آن‌ها «توجه به فردیت کودک»، «کودک به مثابه کنشگر و عامل»، «کودک به عنوان شهروند»، «کودک عامل توسعه و پیشرفت» و «کودک دارای حقوق همه‌جانبه» است (جدول ۶).

۲-۲-۳- سیاستگذاری‌های جهان اسلام در رابطه با کودک: بعد از پیوستن جوامع اسلامی، از جمله ایران به کنوانسیون حقوق کودک، گزارش‌ها و وضعیت داخلی بسیاری از جوامع، از جمله جوامع اسلامی و ایران، توسط کنوانسیون حقوق کودک مورد نقد قرار گرفت. دو موضوع: ۱ـ انتقاد مکرر کنوانسیون و برخی از جوامع نسبت به وضعیت کودکان و حقوق آن‌ها در کشورهای مسلمان از جمله ایران؛ ۲ـ حق شرط همه جوامع و همچنین جوامع اسلامی و ایران در پیوستن به کنوانسیون، باعث شد که جوامع اسلامی با هدف: ۱ـ حفظ ارزش‌های دینی، ملی و سنتی خود؛ ۲ـ دفاع از حق شرط خود در پیوستن به کنوانسیون؛ ۳ـ پاسخگویی به انتقادات واردشده به جوامع اسلامی، در جهت همگرایی بیشتری با یکدیگر برآمدند. نتیجه این همگرایی، تصویب میثاق حقوق کودک در اسلام بود که در جمادی‌الاول سال ۱۴۲۶ قمری برابر با ژوئن ۲۰۰۵، توسط اجلاس وزرای خارجه کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی در صنعا پایتخت

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

یمن به تصویب رسید (۶). هدف اصلی تدوین میثاق مذکور، شامل موارد زیر بودند: ۱ـ حفظ و پایبندی به ارزش‌های دین اسلام؛ ۲ـ بومی‌سازی حقوق کودک بر اساس مبانی دینی اسلامی؛ ۳ـ هم‌فکری جوامع اسلامی برای چگونگی اعمال حق شرط خود در کنوانسیون حقوق کودک؛ ۴ـ حفظ هویت اسلامی و بومی خود در برابر ارزش‌های غربی حاکم بر کنوانسیون و پیمان‌نامه حقوق کودک. در این بخش از پژوهش به سیاستگذاری‌های عرصه جهان اسلام در رابطه با کودک خواهیم پرداخت (جدول ۷).

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر به دنبال «گونه‌شناسی سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران» بودیم. در این راستا بعد از تعریف مفاهیم حساس پژوهش با رویه اکتشافی، سیاستگذاری‌ها شناسایی شدند، سپس با روش تحلیل محتوای کیفی به گونه‌شناسی پرداختیم. نتایج نشان می‌دهند که در سه مرحله گونه‌شناسی می‌توان سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران را تدقیق نمود.

در مرحله اول می‌توان گفت که مجموعه سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران یا داخلی هستند و یا خارجی (وارداتی) که پیرو امر اشاعه و تعهد در سطح بین‌المللی در جامعه ایران نیز اجرا می‌شوند؛ در گام دوم، همه سیاستگذاری‌های داخلی و خارجی به تفکیک شناسایی شدند که به ترتیب، سیاستگذاری‌های داخلی شامل چهار مورد: ۱ـ سیاستگذاری‌های حاکمیتی؛ ۲ـ سیاستگذاری‌های دولتی؛ ۳ـ سیاستگذاری‌های دیوانسالارانه (نهادهای بوروکراتیک)؛ ۴ـ جامعه مدنی (سمن‌ها (NGO) و خیریه‌ها) هستند. سیاستگذاری‌های خارجی نیز شامل دو مورد: ۱ـ سیاستگذاری‌های جامعه جهانی؛ ۲ـ سیاستگذاری‌های جهان اسلام می‌باشند؛ در گام سوم، سیاست‌های حاکمیتی شامل ۱۰۳ مورد، سیاستگذاری‌های دولتی شامل ۱۸ مورد، دیوانسالارانه و جامعه مدنی مورد تحلیل کلی قرار گرفتند. در ادامه، سیاستگذاری‌های جامعه جهانی، چهار مورد شامل موارد زیر هستند: ۱ـ سیاستگذاری‌های جامعه جهانی مرتبط با

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

کودکان پیش از کنوانسیون حقوق کودک؛ ۲ـ کنوانسیون حقوق کودک و پرتکل‌های الحاقی آن؛ ۳ـ سیاستگذاری‌های جامعه جهانی برای تکمیل کنوانسیون حقوق کودک؛ ۴ـ سیاستگذاری‌های جامعه جهانی در عرصه‌های فراحقوقی مرتبط با کودک، سپس سیاستگذاری‌های جهان اسلام، شامل دو مورد دین اسلام، همراه با مذهب رایج در هر جامعه و میثاق حقوق کودک در اسلام مصوب سازمان کنفرانس اسلامی (OIC) گردید. در نتیجه باید گفت که سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران بسیار وسیع و گسترده هستند و مجموعه وسیعی از ابعاد زندگی کودکان را مورد توجه و حمایت قرار می‌دهند. باید توجه داشت که پیرو یافته‌های پژوهش، فضای معنایی، رویکردی و مفهومی همه سیاستگذاری‌های مذکور با یکدیگر تفاوت و حتی در برخی موارد تضاد دارند. به عنوان مثال در سیاستگذاری‌های حاکمیتی و دولت اصولگرا، جمع‌گرایی و تقویت آن در بین کودکان مطرح است، اما در سیاستگذاری‌های دولت اصلاح‌طلب و جامعه جهانی، فردیت و تقویت فردگرایی در بین کودکان در محور همه مباحث وجود دارد. بنابراین سیاستگذاری‌های مربوط به کودکان در ایران بسیار و متنوع هستند و نیازی به سیاستگذاری جدیدی نیست، اما به طور جدی نیازمند هماهنگ‌سازی و بازبینی سیاستگذاری‌ها (اعم از داخلی و خارجی ـ وارداتی) مبتنی بر زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی بومی جامعه ایران می‌باشیم.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

جدول ۱: سیاستگذاری‌های داخلی مرتبط با کودک در ایران

میدان سیاستگذاری‌ها و اسناد	فراوانی اسناد	وضعیت ربط یا «کودک»
قوانین و مقررات تقنینی	نامحدود*	مستقیم و غیر مستقیم
سیاستگذاری‌های حاکمیتی	۱۰۱	مستقیم و غیر مستقیم
سیاستگذاری‌های دولتی	۱۸	مستقیم و غیر مستقیم
سیاستگذاری‌های دیوانسالارانه (بوروکراتیک)	۶۱	مستقیم و غیر مستقیم
حوزه مدنی	نامعلوم**	مستقیم

* در همه حوزه‌های قوانین و مقررات کودک بخشی از مواد و تبصره‌های قانونی را به خود اختصاص می‌دهد.

** میزان انجمن‌ها و خیریه‌های مرتبط با کودک که در ایران فعال هستند نامشخص است. اما بر اساس آخرین آمار از دبیرخانه مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک، بیش از ۳ هزار انجمن و خیریه مرتبط با کودک در سراسر کشور فعالیت می‌کنند.

جدول ۲: تحلیل محتوای اسناد و سیاستگذاری‌های حاکمیتی در ایران

سال	نام سند
۱۳۶۵	تکمیل بند دوم آیین‌نامه شورای تغییر بنیادی نظام آموزش و پرورش مصوب شماره ۶۷، تصویب برنامه اعطای امتیاز به رزمندگان جبهه‌های جنگ تحمیلی، مرجع صدور جواز تأسیس و نظارت بر اداره مهد کودک‌های خصوصی و غیر انتفاعی (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، تمدید مهلت ارائه طرح نهایی تغییر بنیادی نظام آموزش و پرورش (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۶۶	موافقت اصولی با تأسیس مدارس خاص دانش‌آموزان عراقی (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، طرح اجرایی سوادآموزی (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۶۷	ماده واحده در مورد وابستگی سازمانی «سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان» به وزارت آموزش و پرورش (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، موافقت با تعویق تهیه طرح تشکیل پرونده انضباطی برای دانش‌آموزان (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۶۹	تغییر نظام آموزش و پرورش دوره متوسطه (شورای عالی انقلاب فرهنگی).

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

۱۳۷۰	طرح بررسی مسائل و مشکلات زنان کارگر (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۷۱	سیاست‌های اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۷۴	اساس‌نامه اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، موافقت با آموزش عمومی مسائل و موضوعات حقوقی در دانشگاه‌ها و مدارس (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۷۵	موافقت با عضویت اعضای شورای بررسی اسناد گردهمایی‌های بین‌المللی زنان (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، تعیین عنوان آموزشی برای مهد کودک‌ها (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، اساس‌نامه مؤسسه آموزش از راه دور ویژه آموزش و پرورش (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۷۶	سیاست‌های فرهنگی اجتماعی ورزش زنان (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، عدم الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، اصول و مبانی و روش‌های اجرایی گسترش فرهنگ عفاف (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۷۷	آیین‌نامه شورای نظارت بر ساخت، طراحی، واردات و توزیع اسباب‌بازی کودکان (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، بازنگری مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی در خصوص امور آموزشی و پرورشی، سیاست‌های کلی نظام در بخش اطلاع‌رسانی رایانه‌ای، سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی، سیاست‌های کلی نظام در بخش امنیت اقتصادی.
۱۳۷۸	برنامه استمرار فعالیت مدارس شاهد (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، اساس‌نامه سازمان دانش‌آموزی جمهوری اسلامی ایران (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سیاست‌های کلی نظام در بخش منابع طبیعی، آیین‌نامه شورای هماهنگی تشکل‌های دانش‌آموزی (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سیاست‌های آموزش‌های دینی (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سیاست‌های کلی نظام در بخش منابع آب، سیاست‌های کلی نظام در بخش معدن، سیاست‌های کلی نظام در بخش اقوام و مذاهب.
۱۳۷۹	سیاست‌های کلی نظام در بخش حمل و نقل، سیاست‌های کلی نظام در بخش امنیت قضایی، سیاست‌های کلی نظام در بخش مشارکت اجتماعی، اصول و مبانی سیاست‌های تحقیقاتی مسائل زنان (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۸۰	بررسی ادغام امور پرورشی و آموزشی در ساختار جدید وزارت آموزش و پرورش (شورای عالی انقلاب فرهنگی).

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

۱۳۸۱	سیاست‌های فرهنگی ـ تبلیغی روز زن (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سیاست‌های کلی نظام در بخش شهرسازی، سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن، سیاست‌های بهبود وضع گذران اوقات فراغت زنان و دختران (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۸۲	سیاست‌های کلی نظام در بخش ارتباطات مخابراتی و پستی، چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ ش.، سیاست‌های کلی نظام در خصوص تشویق سرمایه‌گذاری.
۱۳۸۳	سیاست‌های کلی نظام برای رشد و توسعه فناوری، منشور حقوق و مسؤلیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، تأسیس موسسه فرهنگی هنری صبا وابسته به فرهنگستان هنر (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سیاست‌های کلی نظام در بخش مالی، سیاست‌های کلی نظام برای رشد و توسعه علمی و تحقیقاتی کشور در بخش آموزش عالی و مراکز تحقیقاتی.
۱۳۸۴	سیاست‌های کلی نظام برای پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیر مترقبه، اهداف و اصول تشکیل خانواده و سیاست‌های تحکیم و تعالی آن (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی، راهبردهای گسترش فرهنگ عفاف (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سیاست‌های کلی نظام در بخش صنعت، سیاست‌های کلی نظام در خصوص وحدت و همبستگی ملی. سیاست‌های کلی نظام برای حفظ شأن و استقلال قضات، شمول صلاحیت مؤسسه آموزش از راه دور به دوره پیش‌دانشگاهی (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، تعیین روز همبستگی با کودکان و نوجوانان فلسطینی (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، ماده واحده اختصاص فصلی از تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران در متن کتب درسی مدارس و دانشگاه‌ها (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۸۵	سیاست‌های کلی نظام برای ترویج و تحکیم فرهنگ ایثار و جهاد و ساماندهی امور ایثارگران، اساس‌نامه بنیاد ملی بازی‌های رایانه‌ای (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سیاست‌های کلی بند «ج» اصل ۴۴ قانون اساسی، تکمیل ماده واحده اختصاص فصلی از تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران در متن کتب درسی مدارس و دانشگاه‌ها (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سیاست‌های کلی نظام در خصوص مبارزه با موادمخدر، سیاست‌های سواد آموزی (شورای عالی انقلاب فرهنگی).

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

۱۳۸۶	سیاست‌های کلی مدیریت و نظام اداری، سیاست‌های کلی پدافند غیرعامل کشور، سیاست‌های فرهنگی - اجتماعی ورزش زنان کشور (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، اساس‌نامه شورای برنامه‌ریزی مدارس علوم دینی اهل سنت (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سیاست‌ها و راهبردهای ارتقای سلامت زنان (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۸۷	مصوبه اصلاح و تکمیل بند ۳ ماده ۲ آیین‌نامه شورای فرهنگی و اجتماعی زنان (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، ماده واحده اصلاح بند ۱ مصوبه مناسبت‌های جدید تقویم سال ۱۳۸۸ شمسی و ابقای روز خانواده در تاریخ ۲۵ ذیحجه (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۸۸	مصوبه منشور توسعه فرهنگ قرآنی (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، مصوبه نامگذاری روز ۵ خرداد به عنوان روز نسیم مهر روز حمایت از خانواده زندانیان (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، ماده واحده ایجاد شرایط تسهیل زمینه‌های ادامه تحصیل دانش‌آموزان و دانشجویان افغانی و عراقی مقیم ایران (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، ماده واحده پیش‌بینی و اختصاص درس آشنایی با فرهنگ و ارزش‌های دفاع مقدس برای تدریس در دانشگاه‌ها و مدارس (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، مصوبه انتخاب رییس شورای تخصصی تحول و ارتقای علوم انسانی (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سیاست‌های کلی قضایی پنج‌ساله، مصوبه طرح اصلاح الگوی مصرف در خانواده (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۸۹	مصوبه الحاق دو بند جدید به ماده ۵ منشور توسعه فرهنگ قرآنی (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سند نقشه جامع علمی کشور، سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف، سیاست‌های کلی در بخش امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات، نقشه جامع علمی سلامت کشور.
۱۳۹۰	سیاست‌های کلی نظام در اشتغال، سیاست‌های کلی آمایش سرزمین، سیاست‌های کلی نظام در خصوص خودکفایی دفاعی و امنیتی، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (شورای عالی انقلاب فرهنگی).
۱۳۹۱	سیاست‌های کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی، نقشه راه طراحی و تدوین الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت، نقشه مهندسی فرهنگی کشور (شورای عالی انقلاب فرهنگی).

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

۱۳۹۲	سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی.
۱۳۹۳	سیاست‌های کلی سلامت، سیاست‌های کلی جمعیت، سیاست‌های کلی علم و فناوری.
۱۳۹۴	سیاست‌های کلی محیط زیست.
۱۳۹۵	مصوبه اولویت‌ها و اقدامات اساسی حوزه فرهنگی ورزش کشور، نظام‌نامه فرهنگی ورزش کشور (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، سیاست‌های کلی خانواده، سیاست‌های کلی انتخابات.
۱۳۹۶	مصوبه انتخاب نماینده شورای عالی انقلاب فرهنگی برای عضویت در شورای سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و نظارت مرکزی مدارس و مراکز آموزشی و پرورشی غیر دولتی (شورای عالی انقلاب فرهنگی)، موافقت و حمایت شورای عالی انقلاب فرهنگی از لایحه حمایت از کودک و نوجوان در مجلس.
۱۳۹۷	سند حقوق کودک شورای عالی انقلاب فرهنگی.

جدول ۳: سیاستگذاری‌های دولتی در رابطه با کودک، کودکی و حقوق کودک

سال	نام سند
۱۳۶۸	برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۳۷۳	برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۳۷۹	برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۳۸۳	سند ملی توسعه بخش بهداشت و درمان (سلامت)
	سند ملی توسعه فرابخشی امنیت غذا و تغذیه
۱۳۸۴	برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
	تأسیس وزارت رفاه اجتماعی
۱۳۸۵	سند توسعه پژوهش و فناوری وزارت نفت (برنامه ۴)
۱۳۸۸	برنامه هدفمندسازی یارانه‌ها
۱۳۸۹	سند نقشه جامع علمی کشور
	نقشه جامع علمی سلامت کشور

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

۱۳۹۰	برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
	سند چشم‌انداز وزارت نیرو
۱۳۹۱	سند راهبردی کشور در امور نخبگان
۱۳۹۲	تدوین پیش‌نویس سند ملی امنیت بانوان و کودکان در روابط اجتماعی (مجموعه دستگاه‌های دولتی)
۱۳۹۵	سند کاهش آسیب‌های اجتماعی، سازمان امور اجتماعی یا شورای اجتماعی کشور.
	منشور حقوق شهروندی
۱۳۹۶	برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

جدول ۴: تحلیل سیاستگذاری‌های دیوانسالارانه (بوروکراتیک) در رابطه با کودک، کودکی و حقوق کودک در ایران

سال	عنوان برنامه	نهاد متولی
از ۱۳۵۳ تاکنون	ایمن‌سازی کودکان جمهوری اسلامی ایران	وزارت بهدشت، درمان و آموزش پزشکی
بعد از انقلاب تاکنون	اقدامات اجرایی کمیته امداد امام خمینی و سازمان بهزیستی کشور	کمیته امداد امام خمینی و سازمان بهزیستی کشور
۱۳۶۷ تا ۱۳۸۵	شورای عالی برنامه‌ریزی کشوری پیشگیری از عفونت HIV و ایدز و کنترل آن	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۱۳۷۱	دستورالعمل تخصصی مراقبت و پرورش از کودکان تحت سرپرستی سازمان بهزیستی	سازمان بهزیستی کشور
۱۳۷۵	تشکیل واحد پیشگیری از معلولیت‌ها در بهزیستی	بهزیستی با همکاری توان پزشکی و کاردرمانی
	طرح جامع آموزش مهارت‌های زندگی در مدارس	سازمان بهزیستی کشور
۱۳۷۷	پیش‌نویس توافق‌نامه‌ای در خصوص جمع‌آوری، پذیرش، طبقه‌بندی و نگهداری کودکان خیابانی	معاون امور اجتماعی استانداری تهران و سازمان‌های همکار
	طرح تجهیز و راه‌اندازی مراکز جمع‌آوری، شناسایی و هدایت متکدیان و کودکان خیابانی	معاون امور اجتماعی استانداری تهران و سازمان‌های همکار

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

۱۳۷۸	طرح مراکز شناسایی، تشخیص و جایگزینی کودکان خیابانی	سازمان بهزیستی کشور
	طرح اکرام	کمیته امداد امام خمینی
	اورژانس اجتماعی	سازمان بهزیستی کشور
۱۳۷۸ تا ۱۳۸۱	خانه سبز (پسرانه)، خانه ریحانه (دخترانه)	شهرداری تهران
۱۳۷۹ تا ۱۳۹۵	تعهدات ایران به برنامه‌ها و سیاست‌های آموزشی برای همه مصوب اجلاس بین‌المللی داکا	وزارت آموزش و پرورش
۱۳۷۹	کمیته ملی شیر	وزارت آموزش و پرورش
۱۳۷۹ تاکنون	مراکز مشاوره بیماری‌های رفتاری	مراکز مشاوره بیماری‌های رفتاری به عنوان نهادی مدنی
۱۳۸۰	برنامه ملی راهبردی ایدز	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۱۳۸۰ تاکنون	برنامه شیر مدرسه ایران (شَما)	وزارت آموزش و پرورش
۱۳۸۱	طرح ساماندهی بیست هزار کودک خیابانی	سازمان بهزیستی کشور و نیروی انتظامی
	مهمان‌سرا یا پناهگاه کودکان خیابانی	سازمان بهزیستی کشور
	سازمان بهزیستی کشور	سازمان بهزیستی کشور
	سند توانمندسازی و سامان‌دهی سکونتگاه‌های غیر رسمی	سند توانمندسازی و سامان‌دهی سکونتگاه‌های غیر رسمی
۱۳۸۲	سازمان بهزیستی کشور	سازمان بهزیستی کشور
	حمایت از کودکان کار خیابانی	حمایت از کودکان کار خیابانی
	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۱۳۸۴	آیین‌نامه چتر ایمنی رفاه اجتماعی	وزارت رفاه، کار و تأمین اجتماعی
	آیین‌نامه ساماندهی کودکان خیابانی	وزارت رفاه و تأمین اجتماعی
	برنامه پزشک خانواده و بیمه روستایی	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
	آیین‌نامه ساماندهی عشایر کشور	وزارت جهاد کشاورزی، و سازمان‌های همکار

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

۱۳۸۴ تاکنون	پایگاه تغذیه سالم در مدارس	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و وزارت آموزش و پرورش
	برنامه مشارکتی حمایتی بهبود وضع تغذیه کودکان	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
	باشگاه‌های مثبت	باشگاه‌های مثبت (نهاد مدنی)
۱۳۸۵	برنامه حمایت روانی و اجتماعی از مبتلایان به اچ.آی.وی	وزارت بهداشت با همکاری سازمان ملل متحد
	نظام مراقبت مرگ و میر کودکان زیر ۵ سال	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۱۳۸۶ تاکنون	بنیاد برکت، وابسته به ستاد اجرایی فرمان امام (نهاد حکومتی با فعالیت خیریه‌ای)	ستاد اجرایی فرمان امام (نهاد حکومتی با فعالیت خیریه‌ای)
۱۳۸۶	شهر دوستدار کودک	شهرداری و یونیسف
	برنامه یک وعده غذای گرم در روستامهدها	وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی و سازمان‌های همکار
۱۳۸۷	سند ملی جامع کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی کشور	دفتر امور آسیب‌دیدگان اجتماعی سازمان بهزیستی کشور
۱۳۸۸	طرح سرپرست داوطلب، توسعه برنامه‌های مراقبت از فرزندان در خانواده از طرف مراکز غیر دولتی، تشکیل گروه‌های همیار فرزندان ترخیص‌شده، مراکز همیاری و مشاوره فرزندان ترخیص‌شده و بیمه آتیه	بهزیستی
۱۳۹۰	طرح محسنین	کمیته امداد امام خمینی
۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴	برنامه جامع ارتقای سلامت روان کشور	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵	طرح غربالگری اوتیسم	سازمان بهزیستی کشور
۱۳۹۲	برنامه ادغام و پیشگیری از خودکشی در نظام مراقبت‌های بهداشتی اولیه	دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی
	دفترهای کفالت پناهندگی	وزارت کشور، اداره کل اتباع و مهاجرین خارجی.
۱۳۹۳	اجرای سیاست خصوصی‌سازی آموزش عمومی	وزارت آموزش و پرورش
	برنامه باروری سالم	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

۱۳۹۳-۹۴	طرح توانمندسازی دانش‌آموزان دختر مناطق محروم	وزارت آموزش و پرورش
۱۳۹۴	سند ائتلاف نظام مراقبت اجتماعی از دانش‌آموزان	وزارت آموزش و پرورش، قوه قضاییه و سازمان‌های همکار
	طرح بررسی نارسایی‌های عمده مندرج در قانون حمایت از خانواده مصوب ۱۳۹۱/۱۲/۱	معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری و سازمان‌های همکار
	سند ملی رشد تکامل کودکان ایرانی	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان‌های همکار
۱۳۹۴ تاکنون	طرح آگاه‌سازی و پیشگیری از معلولیت	سازمان بهزیستی کشور
۱۳۹۵	دفتر برنامه‌ریزی ازدواج و تعالی خانواده وزارت جوانان	وزارت ورزش و جوانان
	مراقبت‌های ادغام‌یافته کودکان سالم	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۱۳۹۶	اقدامات اجرایی کمیته امداد امام خمینی و سازمان بهزیستی کشور	کمیته امداد امام خمینی و سازمان بهزیستی کشور
شروع نامشخص، ولی ادامه دارد.	کانون غیر دولتی توسعه فرهنگی کودکان	-
	شورای عالی سلامت و امنیت غذایی	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
	گروه‌های یاری‌رسان در جمعیت‌های همسان	بهزیستی و سازمان‌های همکار
	پایگاه مشاوره یا مراکز مشاوره و آزمایش داوطلبانه	وزارت بهداشت، و سازمان‌های همکار
	برنامه سلامت مادران	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
	مراقبت‌های ادغام‌یافته ناخوشی‌های اطفال (طرح مانا)	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
	ترویج تغذیه با شیر مادر	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
	طرح ارتقای توان ذهنی شیرخواران	سازمان بهزیستی کشور

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

جدول ۵: آخرین آمار سازمان‌های مردم‌نهاد مرتبط با کودکان و نوجوانان

استان	بهزیستی	ناجا	وزارت کشور	جمع
ملی	-	-	۱۴	۱۴
آذربایجان شرقی	۱۳۲	۲	۷۰	۲۰۴
آذربایجان غربی	۵۱	۰	۳۰	۸۱
اردبیل	۳۱	۱۰	۱۳	۵۴
اصفهان	۵۶	۳۶	۲۲۶	۳۱۸
البرز	۳۵	۷	۳۵	۷۷
ایلام	۴	۵	۴۶	۵۵
بوشهر	۰	۲	۹	۱۱
تهران	۱۶۴	۲۴	۱۲۹	۳۱۷
چهارمحال بختیاری	۴۷	۲	۶۶	۱۱۵
خراسان جنوبی	۶۴	۱	۵۱	۱۱۶
خراسان رضوی	۲۱۱	۲	۴۹	۲۶۲
خراسان شمالی	۵۶	۱	۱۱	۶۸
خوزستان	۶۸	۴	۵۸	۱۳۰
زنجان	۲۷	۱	۲۱	۴۹
سمنان	۴۳	۲	۳۸	۸۳
سیستان و بلوچستان	۰	۰	۱۸	۱۸
فارس	۱۴۰	۳	۵۰	۱۹۳
قزوین	۱۱	۱	۳۴	۴۶
قم	۵۸	۰	۲۵	۸۳
کردستان	۴۹	۰	۷۶	۱۲۵
کرمان	۶۸	۰	۳۷	۱۰۵
کرمانشاه	۳۴	۲	۳	۳۹
کهکیلویه و بویراحمد	۱۳	۰	۰	۱۳
گلستان	۷۱	۰	۴	۷۵
گیلان	۷۱	۳	۰	۷۴

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

لرستان	۵۸	۰	۱	۵۹
مازندران	۸۴	۰	۰	۸۴
مرکزی	۲۵	۵	۰	۳۰
هرمزگان	۵۵	۰	۰	۵۵
همدان	۳۵	۰	۰	۳۵
یزد	۳۱	۱	۲	۳۴
جمع	**۱۷۹۲**	**۱۱۴**	**۱۱۱۶**	**۳۰۲۲**

جدول ۶: سیاستگذاری‌های جامعه جهانی در رابطه با کودک (۷)

سیاستگذاری	برنامه‌ها زیرمجموعه
سیاستگذاری‌های جامعه جهانی مرتبط با کودکان پیش از کنوانسیون حقوق کودک	ـ یونیسف و کودک. ـ قرارداد بین‌المللی جلوگیری از کشتار جمعی (ژنوسید). ـ اعلامیه جهانی حقوق بشر. ـ کنوانسیون مربوط به وضع پناهندگان و پروتکل آن. ـ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی. ـ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی. ـ کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روانگردان. ـ کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد. ـ کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت.

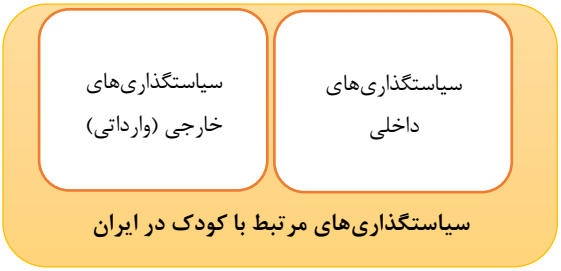
[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

کنوانسیون حقوق کودک و پرتکل‌های الحاقی آن	ـ پیمان‌نامه حقوق کودک. ـ پروتکل الحاقی درباره خرید و فروش کودکان، خودفروشی کودکان و هرزه‌نگاری کودکان. ـ پروتکل الحاقی درباره به کارگیری کودکان در مناقشات مسلحانه.
سیاستگذاری‌های جامعه جهانی برای تکمیل کنوانسیون حقوق کودک	ـ کنوانسیون ممنوعیت و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار کودک ۱۹۹۹. ـ توصیه‌نامه ممنوعیت و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار کودک. ـ پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک درباره آیین مکاتبات ۲۰۱۱. ـ اسناد بین‌المللی خاص مربوط به دادرسی ویژه اطفال و نوجوانان.
سیاستگذاری‌های جامعه جهانی در عرصه‌های فراحقوقی مرتبط با کودک	ـ توسعه هزاره. ـ توسعه پایدار ۲۰۳۰.

جدول ۷: سیاستگذاری‌های جهان اسلام در رابطه با کودک

سیاستگذاری
دین اسلام و مذهب رایج در جامعه
میثاق حقوق کودک در اسلام مصوب سازمان کنفرانس اسلامی (OIC)

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

نمودار ۱: گونه‌شناسی کلان سیاستگذاری‌های مرتبط با کودک در ایران

نمودار ۲: گونه‌شناسی جزئی سیاستگذاری‌های داخلی پیرامون کودک در ایران

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

References

1. Sa'ban M. Analysis of Sociology of Childhood in Iran: Emergence and Transformation. Ph.D. Tehran: University of Tehran; 1399.

2. Parsons W. Fundamentals of Policy Making and Policy Analysis. Translated by Malek Mohammadi HR. Tehran: Research Institute for Strategic Studies Publishing; 2006.

3. Artida T, Taghizadeh M. Rights of Children and Adolescents in the Islamic Republic of Iran: Collection of Laws and Regulations until the End of 2009. 1st ed. Tehran: UNICEF Publishing; 1391. Vol.1.

4. Kazemi SA. Excerpts from International Documents on the Rights of the Child. Edited by Hedayati V, Cheragh SH. Tehran: Khorsandi Publishing; 1394.

5. Convention on the Rights of the Child, Adopted and opened for signature. 1959. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (CPPCG), 9 December 1948. Convention relating to the Status of Refugees (CRSR), 28 July 1951 the Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 10 December 1948. Convention on the Rights of the child 1989, cited in International Documents on children. p.11. Convention concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour, 17 June 1999. Convention on the Rights of the child, cited in International Documents on children. 1989. p.9. Declaration on the Rights of the child, cited in International Documents on children. 1959. p.50. Declaration on the Rights of the child, cited in International Documents on children. 1959. p.4. Declaration on the Rights of Persons belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. Governing the Specific Aspects of Refugees, Problems in Africa. 1992. Available at: http://www.ohchr.org/English/about/Publication/docFC/10.html. See: United Nations Convention on the Rights of the Child. American Society of International law, proceeding of the 83rd Annaval meeting Chicago-Illnois April. 1989. p.170. International covenant on Civil and Political Rights. Report of the Secretary-General: Children and armed conflict, General

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]

Assembiy Sixty-second year, 21 December 2007. 1966. The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), 16 December 1966. The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR), 16 December 1966. The Hague convention on certain Questions relating to the conflict of Nationality laws. 1930. loc. cit. supra United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 20 December 1988. United Nation Standard Minimums Rules for the Administration of Juvenile Justice. 1985. United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines), 14 December 1990 Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 45/112 of 14 December 1990. UNHCR, Guidelines on Refugee children. 1988. p.355. UNICEF (2006), Children in Focus: 60 years of Unicef in Iran 1946-2006, Unicef, Iran.

6. Convention on the Rights of the Child in Islam. OIC/9-IGGE/2004/Rep.Final2. Bamako: Report of the secretary General in 28 session of the Islamic conference of foreign ministers; 2001.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-03]